

Nem lévén szándékunkban csak egy újabb vitát előidézni, igyekeztünk távolmaradni a szubjektív kritikáktól és minden kérdést megpróbáltunk mindkét oldaláról megvilágítani. Innen az antitetikus tárgyalási mód. Hogyha egyik nézet több helyet kapott, mint a másik, az az idevágó irodalom terjedelmesebb voltának, nem pedig a szerző egyéni előítéleteinek folyománya; ugyanígy nem jelent értékelési sorrendet a tárgyalás sorrendje sem. E szerény sorok egyetlen célja, hogy felhívják ismét a figyelmet a metafizika és a nevelés kapcsolatára.

Jegyzet. A naturalista neveléstan klasszikusa Herbert Spencer: *Educationja*, amely magyarul is megjelent; az újabbak közül Bertrand Russell, Percy Nunn és Thomas Eaton foglalták össze a legtömörebben. Az idealizmust tárgyaló munkák száma óriási: a legújabbak között van Giovanni Gentile könyve a nevelés reformjáról, valamint Herman Horne: *The Democratic Philosophy of Education*. (1935.) A pluralizmus alapvetését William James adta meg: *A Pluralistic Universe* c. munkájában, (1909.) Ugyan ő a szellemi atyja a pragmatizmusnak is: *Pragmatism*, (1908.) amelynek nevelési konzekvenciáit John Dewey vonta le, *Education and Democracy* c. nagyhatású könyvében (1916.) Az ő tanítványa, és az új nevelés methodikusa W. H. Kilpatrick, (*Foundations of Method*, 1925.)

Dr. Berg Pál.

IRODALOM.

Imre Sándor: Széchenyi. (Születésének 150. évfordulójára.) Kiadta a Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje. Budapest, 1941. 53. oldal.

Nehéz erről a füzetkéről ismertetést írunk: olyan lényegretapintóan, tömören és világosan rajzolja meg Széchenyi szellemvilágát és jelentőségét, hogy tulajdonképpen minden sorát idéznünk kellene. Így csak az tud a nagy magyar géniuszról írni, akiben évtizedek óta él minden eszménye, törekvése, lelki vívódása. Imre Sándor számára Széchenyi valóban élő valóság, nem a múlté, hanem a jövőé, mert saját gondolati rendszere továbbépíti, érvényesíti és megvalósítja a legnagyobb magyar annyi ma is mélységesen időszerű célkitűzését. — De éppen mert olyan, tömören és világosan felidezi e kis füzelecske Széchenyi alakját és művét, kiválóan alkalmas arra, hogy megismertesse azokkal, akik számára a Széchenyi — név csak a múlt egyik dicső, de szoborrá merevedett nagy magyar hőseit jelenti.

Imre Sándor a következő fejezetekben foglalja össze Széchenyi jelentőségét:

1. Széchenyi nem a múlté, 2. Széchenyi hivatása. 3. Széchenyi tevékenysége és 3. Széchenyi és a mai ifjúság.

Már a bevezető sorok megérezkeltetik, mennyire élő ma is Széchenyi eszmevilága. Hisz ő azt a gondolatot személyesítette meg, hogy a nemzetért való munka örök feladat, pihenést nem enged, „mert ha csak egy nemzedék nem haladna előre, az ellankadásból megállás, a megállásból hanyatlás lenne, a hanyatlás pedig pusztulást jelent, — s nemzetért való munka a közösség munkája azaz a nemzet minden egyes tagjáé.“ Így tulajdonképpen Széchenyi törekvéseinek mindannyiunkban tovább kellene élniök, minden magyarban; mindannyiunk számára élő valóságként kell hatnia az ő tevékenységének s csak akkor nevezhetnök mindazt, amit ő gondolt és tett „múlt“-nak, ha elmondhatnök, „hogy számunkra ezek a tanítások feleslegesek és é kívánságok nálunk már idejüket multák s amíg nem cáfolhatunk meg egyebet is, amit száz évvel ezelőtt elődeinknek szemére vetett.“ Vajjon elmondhatjuk-e ezt:

„vajjon másféle törvényt szabályozza-e most a nemzet életét, más-é az érintkezés a nemzetek között, szilárdabbnak látjuk-e jövőnk alapjait és különbek vagyunk-é elő-einknél? „Most is“ a jövő dől el a küzdelmekben, és a magyarság helyzete lényegében ma is az, mint száz évvel ezelőtt: függvénye nagyobb hatalmak versengésének.“

A második fejezet arra ad feleletet, miképpen lehet Széchenyre ennyire örök útmutatója a magyarságnak. Imre Sándor a hivatás fogalmát tisztázza előbb és megmutatja, hogy ez „az emberben fellobbant isteni szikra“ láttatja meg a nagy emberrel a századokba világító feladatot. Márványba kíváncsoznak azok a szavak, amelyekkel Imre Sándor a *hivatást* jellemzi. „Hivatását csak mélyen érző és mélyen gondolkodó ember találhatja meg... A felületésnek nincsen hivatása, könnyen vesz mindent. A hivatást szolgáló embert pedig kortársai sokszor mondják nehéz embernek, mert nem könnyű megérteni, mint hogy állandóan előre, messzire néz, a jelennek minden apróságát is a jövőre való hatása magas szempontjából itéli meg, nem tud kedveskedni és meggyőződésére nem alkuszik. A hivatását megtalált ember egyre csak a lélek mélyéről eredő szózatot hallja: ez a te küldetésed, ez munka vár rád, nem riad vissza az úttalan tájról, hanem utat vág benne, nem enged a bántás okozta fájdalomnak, mert az igazában vetett hite meggyógyítja, és nem bánja, ha közelkötellennek mondják vagy kicsinyességgel vádolják, mert tudja, hogy ez látszat: nem tért le a maga újáról és nagy ügyet szolgál, az átértett felelősség jelöli meg kötelességeit. „Ez a mély hivatásérzet érteti meg velünk Széchenyi váteszi nagyságát, ezzel tűzte ki a további századokra minden igaz magyarnak a feladatát. Feladatát több felé ágazónak látja: a látókör tágítását „ön- és körülményismeret“ által, az erkölcsi felelősségérzet elmélyítését, a súlyos társadalmi kérdés megvilágítását és legnagyobb részben a parasztság sorsának rendezését tűzte maga elé.

Ennek megfelelően alakul tevékenysége, amelyet Imre Sándor a füzet harmadik fejezetében ismertet. Hangsúlyozza Széchenyi munkájának tervszerűségét. „Képezte előt ott lebegett a távolban a magyar eszmény: a minden tekintetben lehető legmagasabbra emelkedett; teljesen egyetértő, együttdolgozó magyarság, olyan szellemi és anyagi állapotban, amelyben ő akarta eljuttatni (nemzeti ideálmus.) Közvetlenül a szeme előtt pedig ott állott a magyar valóság: az uralkodótól elhanyagolt, legvagyonosabb fiaiól és leányaitól elhagyott, hátramaradt, leigázott Magyarország s a nagyrahivatott, de magát és helyzetét nem ismerő, idegeneknek kiszolgáltatott, sokféle széttagolt, kifejtetlen tehetségű a maga igazi hasznát fel nem ismerő magyarság olyan szellemi és anyagi állapotban, amelyben sorsa csak a pusztulás lehet... (nemzeti realizmus... — A közhelyé vált Kossuth-Széchenyi ellentét értelmezésére vonatkozóan figyelmeztet Imre Sándor Széchenyinek a bécsi udvar irányában való magatartására két különböző időpontban: megindulásakor és az 1850-es évek végén. Eleinte meg akarta nyerni a kormányt, rá akarta venni a magyar megújódás támogatására. De az elnyomatás éveiben élesen szembeszállott a bécsi kormánnyal (Ein Blick) és ország-világ előtt leleplezte az osztrák önkényuralmat.

Végül Széchenyinek a mai ifjúságra való hatását vizsgálja Imre Sándor. „Széchenyit olvasva úgy érzi magát az ember, mint amikor igazi lelkipásztor szószéki beszédére figyel, mintha éppen neki szólni. Így a mai ifjúság is közvetlenül érezheti Széchenyi elgondolásainak igazságát és útmutatást meríthet írásaiból. Micsoda intelleum számára Széchenyi szava: „Az idő szelleme minket is viszen... Most van idő csodákat tenni, most vagy soha!“

Imre Sándor nemzetnevelési rendszeréből önként következik, hogy ez a tömör, világos, csupa-lényeg Széchenyi ismeretése az ifjúság felé forduló fejezettel végződik.

Rövid és mégis egységes képet nyújt a legnagyobb magyar nemzetnevelőről, úgyhogy tulajdonképpen mindenkinek el kellene olvasnia, fiatalnak öregebbnek egyaránt, akinek a magyarság nemzeté nevelése valóban szívügye.

Krammer Jenő.

Éber Antal: Mire tanít Széchenyi? Budapest, 1941. 225. old. (A szerző kiadása).

A mai jellemlektani és karakterológiai vizsgálódásoknak egyaránt egyik leggazdagabb anyagforrásuk az önéletrajzok, naplók, feljegyzések, vallomások és emlékiratok. Világirodalmi vonatkozásban egyik legismertebb és emberileg legmegkapóbb szí. Ágostonnak *Confessiones* c. önéleplezése. Méltán sorakozik melléje és a fejlett nyugateurópai memoáriróadalom alkotásai mellé II. Rákóczi Ferencnek és Széchenyi Istvánnak lelkinaplója. A naplók segítik hozzá a lélekbúvárt, hogy a vizsgált személyiséget a maga legbensőbb kristályosodási folyamatában, érzelmeiben, akarásainak, céljainak és kudarcainak: tehát a nagy feszülések és vívódások izzásaiban ismerhessük meg. Elsősorban tehát ebben a tényben kell találnunk annak az örvendetes jelenségnek magyarázatát, hogy Széchenyire visszaemlékező ünnepségeink, emlékbeszédeink és méltató cikkek nem vesznek el nemzetiszínű vagy felhígított szólaim áradatban, hanem bőven tudnak meríteni konkrét, tényszerű és hiteles Széchenyi-eszmékből. Ezáltal kap a Széchenyi ünneplésünk sajátos, egyéniszínt, és örömmel eszmélünk rá, hogy ez a tevékeny reformátor, aki olyan harmonikusan tudta egyesíteni a kor liberális újító törekvéseit a hagyományok kötelező, konzervatív tiszteletével, az az „országújító“ ma időszerűbb, mint valaha. (v. ö. A mennyei szabadság c. fejezetet).

A naplókból vett eszmecsoportosítással állítja élénk Széchenyit Éber Antal könyve. A nemzetépítés kötelességének első fellobbanását mutatja be a 22 éves Széchenyit elemző 3. fejezetben. Széchenyinek legbeszédesebb tanítása kétségtelenül az ő pályája. Főképpen az ifjúkori hivatáskeresés belső vívódásai, amikor az önmagát feláldozni-kész, önzetlen hazafiúi érzület és emberszeretet már megcsendült lelkében. Éber Antal a naplójegyzetekből építi fel Széchenyi életének egyes jeleneit és ezekbe ágyazza bele azokat az elementáris erejű, sodró áramlású, szubjektív elmélkedéseket, amelyek az eszménykereső gróf öntudatában a magyar élet, magyar sors és a jobb magyar jövő ihletéséből fakadtak... csak egy nagy idea tölti el lelkemet, egész életemet: szolgálni a hazát.“ Szívemnek nincs más vágya, mint hogy a magyar nemzet szellemi és anyagi boldogulását tőlem telhetőleg elő mozdítsam. „Bárcsak egykor, habár névtelenül és ismeretlenül, sok ember számára szerencse és vigász lehetnék!“ „... az ember csak annyit ér amennyi hasznot hajt embertársának, hazájának és ezáltal az egész emberiségnek.“ Meggyőződéssel vallja, hogy a nemesi születés, állás vagy nagy vagyon nem felelőtlen hivalkodásra, önző hatalmaskodásra vagy tétlen kényelmeskedésre jogosít, hanem példaadásra, áldozatra szolgálatra kötelez.

Erre a fenséges misszióra ébred rá Széchenyi és megalakítja barátaival, Eszterházyval és Wesselényivel az Erényszövetséget, melynek célja: az emberiségnek, de elsősorban a hazának szolgálni. Széchenyi szinte emberfeletti erővel hisz hivatásában. Szándékának tisztasága iránt sem hagynak kétséget naplóí. Tudja, hogy a közéleti szereplés vonhat maga után sok kicsinyes féltékenykedést, félreértést, sőt meg-nem-értést. Akit azonban a kartársak szűkkeblűsége és rövidlátó kritikája vagy a tömeg hálátlansága le tud hangolni, az elárulja, hogy szándéka nem volt